

Aikuiskasvatus ja elinikäisen oppimisen ideologia

Yhteiskunnalliset ja maailmanlaajuiset muutokset, kuten globalisaatio ja tietoyhteiskuntaan siirtyminen, eivät ole voineet olla vaikuttamatta käsitteemme tiedosta, koulutuksesta ja oppimisesta. Jarvisin (2004) näkemyksen mukaan koulutuksen ja kasvatuksen humaani alkuperä ja vaikutteet, suomalaisessa keskustelussamme esimerkiksi kansansivistys, ovat saaneet väistyä nopeasti reagoivan talouden ja markkinavetoisen koulutuksen ja oppimisen tieltä. Humaani tarkoittaa tässä sitä, että aikuinen oppija kehittää itseään kehittymisen itsensä vuoksi. Olemme siirtyneet oppimisyhteiskuntaan, jossa *jatkuvaa itsensä kehittämistä pidetään välttämättömänä*. Tavanomaisimmin aikuiset kehittävät itseään käyttämällä formaaleja koulutuspalveluja, mutta aikuiskasvatuksen kenttää ovat tulleet rikastuttamaan myös epämuodolliset oppimistilanteet. Myös arkipäiväisissä ympäristöissä tapahtuva oppiminen tunnustetaan ja yhä useammalle aikuiselle voidaan taata mahdollisuudet itsensä kehittämiseen ja oppimiseen koko elämän ajan. Esimerkiksi EU:n ja OECD:n tutuksi tekemän *elinikäisen oppimisen ideologian* mukaisesti koulutuksella pyritään myös turvaamaan aktiivinen kansalaisuus.

Elinikäisen oppimisen vaatimus näyttäisi nousevan niin *yhteiskunnan kilpailukyvyyn varmistamisesta* kuin yksilöiden jatkuvan itsensä kehittämisen tarpeesta. Eurooppalaiset ja erityisesti suomalaiset aikuiset opiskelevatkin paljon. Muodolliseen koulutukseen osallistuu vuosittain yhä enemmän aikuisia, ja oppimisen tunnustaminen myös vähemmän muodollisissa ympäristöissä kasvattaa elinikäisen oppimisen kokonaismäärää. Ihmisellä näyttäisi olevan myös *perusuunteinen tarve kehittää itseään ja oppia*, sillä yksin yhteiskunnasta ja työelämästä nousevat vaatimukset eivät pysty selittämään yhä lisääntyvää opiskeluun osallistumista.

Tässä kirjassa kuvataan aikuisille tarjolla olevaa koulutuksen ja oppimisen kenttää Suomessa. Aikuiskasvatusta lähestytään käytännön toimintana ja tieteenä. Kirjassa hahmotetaan toisaalta aikuiskasvatustieteen ajankohtaisia ja tutkittuja alueita ja teemoja. Toisaalta kirjassa pyritään

kuvaamaan niitä aikuiskasvatuksen keskeisiä sovellusalueita ja toimintakenttiä, joilla aikuiskasvatustieteellistä tietoa voidaan soveltaa.

Kirjan rakenne ja sisältö

Kirja rakentuu kahdesta pääosasta, joista ensimmäinen toimii temaattisena pohjana kirjan toisen osan artikkeleille. Kuviossa 1 on hahmoteltu kirjan rakennetta.

KUVIO 1. Kirjan rakenne

Ensimmäisen osan artikkeleissa käsitellään aikuiskasvatustieteen perusaiheita, kuten historiallista kehitystä ja aikuisen oppimisen ja ohjauksen luonnetta. Ensimmäisessä osassa tutustutaan siis aikuiskasvatuksen juuriin ja historiaan ja edetään edelleen aikuiskasvatuksen nykyiseen kent-

tään ja toimintamuotoihin. Lisäksi pohditaan aikuisen toimijan ja oppijan luonnetta sekä oppimisen edellytyksiä erilaisissa toimintaympäristöissä. Kirjan toisen osan artikkelit kuvaavat sitä laajaa toiminnallista ja teoreettista kirjoa, joka aikuiskasvatuksen kentällä tällä hetkellä vallitsee. Artikkeleissa esitellään myös tuoreinta suomalaista aikuiskasvatustieteen tutkimusta.

Yhdessä kirjassa ei toki voi ottaa haltuun koko aikuiskasvatuksen toimintakenttää. Tähän kirjaan on kuitenkin pyritty kokoamaan sellaisia aikuiskasvatustieteellisen tiedon sovellusalueita, jotka ovat läsnä nykyajassa ja jotka tällä hetkellä ovat sekä tutkijoiden että käytännön toimijoiden kiinnostuksen kohteina. Osassa artikkeleita kuvataan aikuisille ominaista toimintaa, kehitystä ja oppimista erilaisissa ympäristöissä. Nämä ympäristöt ovat toisaalta tuttuja formaaleja oppimisympäristöjä, kuten aikuisille suunnattu ammatillinen aikuiskoulutus ja työelämän henkilöstön kehittäminen. Toisaalta huomion kohteeksemme ovat tulleet uudet ja entistä epävirallisemmat oppimisen tavat ja oppimisympäristöt. Tällaisia ovat esimerkiksi työssä tapahtuva oppiminen ja mentorointi sekä ikään-tyville suunnatut koulutuspalvelut. Aikuisille suunnattua koulutusta ja osaamisen kehittämistä tulee myös suunnitella ja arvioida. Siksi kirjassa tutustutaan koulutussuunnittelijan toimintaan ja asiantuntemukseen sekä koulutuksen suunnittelun laajoihin vaatimuksiin.

Tässä kirjassa jotkin teemat tulevat käsitellyiksi rakenteellisella tasolla ja joissain teemoissa painottuu enemmän kentältä nouseva käytännön tarve tutkimuspohjaiselle tiedolle. Joitain teemoja on pystytty tuomaan esille vain tietyistä näkökulmista, ja jotkin teemat ovat jääneet sivuosaan. Esimerkiksi ammatillista aikuiskoulutusta on Suomessa lähestytty monista muistakin suunnista kuin tässä kirjassa esitetystä rakenteellisesta näkökulmasta. Tästä esimerkkeinä ovat vaikkapa ammatillisen kasvun (ks. Ruohotie 2000), osaamisen kehittymisen (esim. Van der Heijden 2001) ja ammatillisen identiteetin kehittymisen (esim. Eteläpelto & Vähäsantanen 2006) näkökulmat. Tässä kirjassa ei myöskään kirjoiteta asiantuntijuudesta, vaikka se tutkimusalueena leikkaa monia tässä kirjassa esitettyjä teemoja, kuten työssä oppimista, henkilöstön kehittämistä tai mentorointia. Asiantuntijuustutkimusta voidaanakin pitää edelläkävijänä monelle nykyiselle aikuiskasvatuksen alueen tutkimussuuntaukselle. Sitä tutkitaan edelleen maailmanlaajuisesti eri tieteiden näkökulmista ja erilaisiin ammatteihin kytkeytyneenä (ks. esim. Boshuizen, Bromme & Gruber 2004).

Ensimmäisen osan ensimmäisessä artikkelissa *Eero Pantzar* kertoo aikuiskasvatuksen kehittymisestä sekä käytännön toimintana että tieteenalana. Suomalaisen aikuiskasvatuksen juuret ovat kansansivistystyössä. Pantzar kuvaa aikuisille suunnattua toimintaa aina 1800-luvun lopulta nykypäivään. Erityisesti hän pohtii aikuiskasvatustyön filosofisia ja teoreettisia perusteita ja yhteyksiä muuhun yhteiskunnalliseen kehittämiseen, mutta myös aikuisille suunnattujen pedagogisten toimintojen luonnetta ja järjestäjiä. Pantzar toteaa, että aikuiskasvatus ja -koulutus on nykyisin monipuolista ja laajaa. Aikuiskasvatuksen kentän laajentuessa ja kehittyessä tarve toiminnan teoreettiselle tarkastelulle on kasvanut. Käytännön toiminnan lisäksi Pantzar kuvaa aikuiskasvatustieteen kehitystä ja kehittäjiä sekä tutkimussuuntauksia ja kiinnostuksen kohteita tieteen varhaisvuosista nykypäivään.

Ulla Maija Valleala kirjoittaa aikuisen oppimisen erityispiirteistä verrattuna lapsiin ja nuoriin. Artikkelissa tarkastellaan aikuisen oppimista jäsentäviä oppimisteorioita ja näkemyksiä sekä aikuisen oppijan erilaisia oppimisympäristöjä. Lisäksi pohditaan, miten aikuisen oppimista jäsentäviä teorioita voidaan aikuisuuden konteksteissa soveltaa ja millaisia seikkoja aikuisen oppimisen ohjauksessa tulisi huomioida. Oppiminen on yksi aikuiskasvatustieteen keskeisimmistä tutkimusalueista, ei vähiten siksi, että oppimisen monimuotoisuus rikastuttaa aikuiskasvatusta niin eri toimintakentillä kuin tutkimuksessakin. Vallealan artikkeli tarjoaa hyviä käsitteellisiä välineitä kirjan toisen osan artikkeleiden pohjaksi.

Kirjan toinen osa pureutuu kuvaamaan erilaisia aikuiskasvatuksellisen tiedon sovellusalueita ja samalla sitä kenttää, jossa aikuiskasvatuksen ammattilaiset ja asiantuntijat tällä hetkellä toimivat. Ammatillinen aikuiskoulutus on ollut jo pitkään osa suomalaista aikuiskoulutusta. *Anne Virtanen* täydentää artikkelissaan *Eero Pantzarin* kuvaamaa aikuiskoulutuksen kehitystä ammatillisen aikuiskoulutuksen suuntaan ja ottaa tarkasteluun mukaan aikuisille kohdennetun ammatillisen koulutuksen nykytilanteen. Ammatillinen aikuiskoulutus on monimuotoistunut viime vuosina voimakkaasti. Koulutuksen osiksi mukaan ovat tulleet muun muassa työssäoppiminen, näyttötutkinnot ja näytöt. Artikkelissa tarkastellaan niitä moninaisia tapoja, joiden avulla ammatillista kehittymistä ja osaamista voidaan nykyään todentaa ja ohjata ammatillisen aikuiskoulutuksen osana.

Kaija Collin paneutuu artikkelissaan yhteen aikuisille tärkeään oppimisympäristöön, työhön. Kun edellisessä *Anne Virtasen* artikkelissa ku-

vataan työssäoppimista ammatillisen koulutuksen kiinteänä osana, kuvaa Collin jo työssä toimivien aikuisten arkisen työn yhteydessä tapahtuvaa oppimista. Työssä tapahtuu luonnostaan paljon sellaista oppimista, joka ei sisälly esimerkiksi ammatillisiin tutkintoihin. Artikkelissa tarkastellaan työssä tapahtuvan oppimisen yksilöllisiä ja yhteisöllisiä prosesseja, oppimisen luonnetta ja sen ehtoja. Lisäksi pohditaan työssä tapahtuvan oppimisen ohjauksen mahdollisuuksia ja ohjauskeinoja.

Jori Leskelän artikkelissa kuvataan erästä työssä tapahtuvan oppimisen ohjauksen välinettä, mentorointia. Leskelä selvittää mentoroinnin alkuperää ja erilaisia sovelluksia, joita on kokeiltu Suomessa. Mentorointia on sovellettu niin työelämässä kuin ammatillisen ja täydennyskoulutuksen osana. Tässä artikkelissa pääpainon saa ammatillisessa koulutuksessa toteutettu mentorointikokeilu. Artikkelissa kuvataan kokeilun toteutusta, arvioidaan sen onnistumista ja tuodaan esille mentoroinnin etuja ja mahdollisuuksia työssä oppimisen edistäjänä.

Ennen kuin esimerkiksi työssä oppimista ja mentorointia paremmin tunnettiin, oli henkilöstön kehittäminen se tapa, jolla organisaatioissa ja työyhteisöissä on tuettu ja ylläpidetty henkilöstön jatkuvaa kehittymistä ammatissaan. Tässä mielessä henkilöstön kehittäminen on oleellinen osa organisaatioiden toimintaa ja johtamista. *Tuija Hytönen* kuvaa omassa osuudessaan henkilöstön kehittämistä ja sen tavoitteita niin yksittäisen työntekijän ammatillisen kehittymisen kuin organisaation toiminnan näkökulmista. Artikkelissa kuvataan henkilöstön kehittämistä toimintana, kehittämisen prosesseja, sen toimivuuden edellytyksiä ja tulevaisuuden haasteita.

Vaikka aikuiskasvatuksen painopiste onkin pitkään kohdistunut erityisesti työikäisiin aikuisiin, jatkuu aikuisuus vielä työelämän jättämisen jälkeen. *Susanna Paloniemi* tarkastelee artikkelissaan oppimista ja oppimisen ohjaamista kolmannessa iässä eli aktiivisen työikäisyyden jälkeen. Artikkelissa pohditaan, tuottaako ikä erityispiirteitä opiskelijoiden osallistumiselle, oppimiselle sekä oppimisen toteuttamiselle ja ohjaamiselle. Oppimisen ja iän tarkastelussa hyödynnetään sekä (kasvatus)gerontologista että aikuiskasvatuksellista näkökulmaa.

Vesa Huotari puolestaan lähestyy aikuisten koulutustoimintaa sen suunnittelun ja arvioinnin näkökulmasta. Aikuisille suunnatun koulutuksen suunnittelua pidetään tässä artikkelissa taitona, joka edellyttää tekijältään tietoa ja taitoa ottaa huomioon kulloinkin vallitsevat koulu-

tuksen tavoitteet ja asetetut vaatimukset. Ammattitaitoinen suunnittelu tarvitsee tuekseen arviointia. Arvioinnin avulla voidaan osoittaa suunnittelun onnistuneisuus ja arvioida koulutuksen vaikuttavuutta. Hyvin suunniteltu ja toteutettu arviointi auttaa asettamaan uusia koulutuksen tavoitteita ja suunnittelemaan toimivaa koulutusta.